

OBIECTUL SOCIAL CA ELEMENT STRUCTURAL AL REPREZENTĂRII SOCIALE

Maria SÎRBU, lector

Summary

Running a social representation research supposes the existence of a social object. Not any social object could be an object of representation. Pierre Moliner suggests five conditions which should be accomplished by an object in order to determine the formation of a representation. These are: the objects polymorphism, the existence of a social group, the group identity or cohesion, the social dynamics and and orthodoxies' absences.

Studiul reprezentărilor sociale (RS) presupune, în primul rând, existența unor obiecte sociale care să permită cristalizarea și dezvoltarea acestora. Reprezentările sociale nu pot exista în lipsa unor obiecte care pot lua forma unor grupuri sociale, a unor evenimente sociale/politice, fenomene, categorii de persoane, etc. Nu orice obiect social poate deveni obiect de reprezentare, acesta trebuie să aibă o serie de caracteristici.

D. Jodelet (1997) ne înfățișează schema de bază a reprezentării sociale, ce o caracterizează ca o formă de cunoaștere practică ce leagă un subiect de un obiect: RS sunt întotdeauna reprezentări a ceva (obiectul), aparținând cuiva (subiectul). Reprezentările sociale se află cu obiectul ei într-un raport de „simbolizare” (îi ține locul) și de „interpretare” (îi conferă semnificații). Aceste semnificații rezultă dintr-o activitate care face din reprezentare o „construcție” și o „expresie” a subiectului. Această activitate poate trimite fie la procese cognitive – subiectul este atunci privit dintr-un punct de vedere epistemic, fie la mecanisme intrapsihice (proiecții, investiții, motivări, etc.) – subiectul fiind în acest caz privit, dintr-un punct de vedere psihologic. Dar particularitatea studierii RS este integrarea în analiză a acestor procese de apartenență și a participării sociale sau culturale a subiectului. Este elementul central care le distinge de o perspectivă pur cognitivă sau clinică. Pe de altă parte, analiza poate, de asemenea, să se consacre activității unui grup sau colectivității sau să considere această activitate ca un efect al proceselor ideologice care îi traversează pe indivizi dintr-un context în altul [3, p.85-106].

Cercetările realizate de-a lungul timpului în domeniul RS pun în evidență multitudinea și varietatea obiectelor care au fost considerate obiecte ale reprezentării sociale, începând cu reprezentarea socială a psihanalizei, teză dezvoltată de Moscovici în 1961, și culminând cu cercetările contemporane cu referire la RS a crizei economice, a bolii mintale, a marilor capitale europene, a muncii etc. Totuși, P. Moliner (1997) sugerează că nu orice element al mediului social, proces sau fenomen poate fi obiect al reprezentării. Autorul consideră că ar trebui întrunite, cel puțin, cinci condiții pentru ca un obiect să suscite într-un grup dat formarea unei reprezentări sociale și anume, *polimorfismul obiectului, grupul social, identitate sau coeziune, dinamica socială și absența ortodoxiei* [5, p.145-154].

1. *Polimorfismul obiectului.* Trebuie spus, de la început, că orice RS este reprezentarea a ceva, a unui obiect. Obiectul ar trebui să dispună de mai multe puncte de vedere, de diversitate în câmpul social. Reprezentarea la nivelul grupurilor ar trebui să capete conotații particulare, coloraturi specifice, explicate prin particularități ale populației și ale mediului în care se formează aceasta. Diversitatea obiectului a fost numită de Moliner polimorfism în reprezentare.

2. *Grupul social.* Reprezentările sunt construite, dezvoltate și purtate de grupurile sociale. Cercetarea trebuie să surprindă legătura care există între un grup social și obiectul reprezentării.

3. *Identitate și coeziune.* Reprezentările sunt elaborate în raport cu anumite mize sociale, în care esențiale sunt cele legate de identitate și coeziune a grupului. Moliner arată că fiecare individ își definește identitatea în raport cu RS ale grupului propriu. Din perspectiva coeziunii, s-ar putea spune, că membrii unui grup dezvoltă despre obiect un discurs consensual care asigură unitatea colectivă. Efectul coeziv este mai evident când grupul se confruntă cu o amenințare externă, cu un obiect nou.

4. *Dinamica socială.* RS se dezvoltă în cadrul interacțiunilor dintre grupuri. Ele sunt integrate unor dinamici complexe în care sunt disputate resurse materiale sau sociale ale unor grupuri. Reprezentările se

elaborează, așadar, în raport cu alte instanțe sociale, cu alții aflați în interacțiune, printr-un contact real sau imaginar. Astfel, RS este reprezentarea a ceva, produsă de către cineva și această producere se face în raport cu altcineva. Prin urmare, dacă nu există un „Altul social” la care grupul să se raporteze, reprezentarea nu ar avea sens, ea nici nu ar exista.

5. *Absența ortodoxiei.* Într-un sistem ortodox grupul se supune unor instanțe reglatoare, de control. Cunoașterea nu este elaborată colectiv, deoarece instanța reglatoare controlează difuzia informației, asigurând constanța și coerența acesteia. RS nu sunt supuse instanțelor elaborate social cu scopul declarat de a exercita atribuții de reglare și control. Astfel de instanțe ar fi sistemul științific (organisme ca universitatea, comunitatea științifică, consilii și colegii de avizare sau disciplină etc.) sau ideologia (instituția politică a propagandei).

Prin urmare, potrivit lui Moliner (1997) orice obiect/fenomen/eveniment devine obiect reprezentat în măsura în care acesta capătă o importanță (devine semnificativ) pentru membrii unui grup sau a mai multor grupuri și este perceput într-un mod controversat [5, p.145-154]. Tot Moliner (2001) afirmă faptul că un obiect reprezentat poate să își pună amprenta asupra evoluției unui grup sau chiar să participe la geneza grupului. Construirea și transformarea unei RS depinde, în bună măsură, de interacțiunea și comunicarea ce există în cadrul unui grup între membrii acestuia. Astfel, un obiect devine obiect reprezentat doar în măsura în care există un grup în cadrul căruia se vehiculează informații despre obiectul respectiv. RS contribuie la afirmarea existenței anumitor grupuri sociale, deoarece majoritatea indivizilor, ce își cristalizează identitatea socială prin raportarea la reprezentările grupului social din care fac parte, nu fac decât să contribuie la afirmarea existenței grupului respectiv. De asemenea, vorbim de grupuri sociale a căror coeziune socială este facilitată de „pre-existența” unor obiecte sociale care încurajează comunicarea și interacțiunea membrilor acelor grupuri.

Mecanismele, prin care se formează concepțiile, mentalitățile, credințele, implicit și RS, sunt influențate de contextul socio-cultural, de modul în care ne-am format și ne desfășurăm existența. Oamenii, grupurile umane se diferențiază după mediul sociocultural și practicile comportamentale în care s-au dezvoltat. Limba, cultura, tradițiile, vestimentația, obiceiurile, habitatul, tipurile de relații interpersonale, ce formează împreună un cadru sociocultural specific, sunt preluate de membrii unei colectivități. După cum afirmă sociologul francez Pierre Bourdieu, noi achiziționăm capitalul cultural din familie, școală, mediul socio-cultural frecventat [1, p.123-126].

Acest lucru face posibilă transformarea experiențelor și credințelor actuale, la nivel individual, dar și colectiv, datorită infiltrării ideilor și experiențelor anterioare în interacțiunile și comportamentele prezente ale individului [4, p.219-235]. RS nu pot fi create în mod individual; ele iau formă ca urmare a interacțiunii sociale, prin intermediul comunicării și practicilor sociale înținse în interiorul grupurilor (Moscovici, 1984) și, prin urmare, sunt ancorate în tradițiile și ideologia, împărtășite de grupul/societatea respectivă. Astfel, le regăsim nu doar în mintea indivizilor, care își ghidează comportamentul / acțiunile în funcție de ele, ci și la nivel social transpuse în practicile și comportamentele sociale ale indivizilor, în campaniile de promovare a sănătății, în imaginile vehiculate, în presă, la nivel instituțional, în cultura organizațională, în practicile religioase adoptate, în relațiile comunitare etc. Toate acestea pun în evidență faptul că RS nu sunt doar fenomene cognitive, dar și sociale. RS generează comunicarea și interacțiunea socială prin intermediul expresiei limbajului sau a practicilor sociale [6, p.43-65]. De altfel, Moscovici (1984) consideră inseparabilă RS de comunicare și vede aceste două componente ca un tot unitar. Prin intermediul comunicării sociale are loc procesul de socializare, prin care părinții vor transmite copilului semnificațiile sociale ale obiectelor și evenimentelor, istoriei, valorilor și normelor sociale, tradițiilor culturale ale grupurilor. Odată confruntat cu aceste RS care circulă în cadrul familiei/comunității, copilul nu le absoarbe/internalizează, ci le reinterpretează și re-prezintă prin intermediul comunicării și interacțiunii cu ceilalți și ca urmare a propriei experiențe cu obiectele ce stau la baza acestor reprezentări [2, p.65-86].

Cât priveș te specificul muncii ca obiect social, putem spune că munca a jucat un rol primordial în antropogeneză și constituie în prezent factorul esențial în procesul de umanizare, socializare și culturalizare a ființei umane. Indiferent de domeniul de activitate al omului, contingența dintre muncă și om este o valoare fundamentală în orice societate, deoarece subiectul și obiectul tuturor activităților o constituie omul cu multiplele și variatele lui necesități, iar acestea din urmă pot fi satisfăcute, în primul rând, prin procesul muncii. Ea este considerată sfera principală de activitate a omului, creează valori materiale și spirituale pentru satisfacerea necesităților vitale ale omului și, în același timp, constituie cadrul în care el se realizează ca ființă biosocială. Cu referire la munca învăț ătorului, unde subiectul muncii este și agent al schimbării prin intervenț ia educaț ională, cadrul didactic asigură întreg sistemul socio-cultural al unei ț ări cu generaț ii bine pregătite, capabile să contribuie la dezvoltarea acelei ț ări. El contribuie direct la formarea noilor generaț ii care, implicit, vor interioriza atitudinea față de activitatea fundamentală a omului [8, p. 48-50]. Importanța unui obiect pentru o anumită comunitate sau grup determină existența unor mize în legătură cu acesta, mize care pot fi de natura identitară sau legate de coeziunea grupului. Astfel, vorbim despre grupuri sociale a căror existență este strâns legată de existența unui obiect social; grupul se formează în jurul aceluia obiect și își consolidează identitatea prin raport la obiectul cu pricina.

RS sunt determinate de contextul social, atât de contextul în care s-au format, cât și de contextul specific în care ele sunt activate. Expresia unei RS reflectă specificul contextului sociocultural în care există grupul, RS a căruia ne interesează [9, p.180-200]. De aceea, atunci când studiem o anumită RS, trebuie să ț inem cont și de aceste caracteristici contextuale. În ceea ce priveș te RS a muncii la cadrele didactice, reprezentare pe care urmează să o analizăm, precizăm influenț a pe care o exercită contextul social local în care a fost elaborată și diferenț ele care ar putea fi identificate atunci când vorbim de RS a muncii în alte contexte socioculturale.

Bibliografie

1. Bourdieu, P., *Langage et pouvoir symbolique*. Paris, Seuil, 2001,
2. Howarth, C., A social representation is not a quiet thing. Exploring the critical potential of the social representation theory, în: *British Journal of Social Psychology*, 2006, 45(1), p. 65-86.
3. Jodelet, D., Reprezentările sociale, un domeniu în expansiune, în Neculau, A., (coord.) *Reprezentările sociale. Psihologia câmpului social*, Polirom, Iaș i, 1997, p. 85-106.
4. Markova, I., Social representations and communicative genres, în Buschini, F., Kalampalikis, N., (coord.) *Penser la vie, le social, la nature*, Editions de la Maison des science de l'homme, Paris, 2001, p. 219-235.
5. Moliner, P., Cinci întrebări în legătură cu reprezentările sociale, în: Neculau, A., (coord.) *Reprezentările sociale. Psihologia câmpului social*, Polirom, Iaș i, 1997, p. 145-154.
6. Moscovici, S., *Influență socială și schimbare socială*, Polirom, Iaș i, 2011.
7. Neculau, A., și .a. *Reprezentările sociale*, Polirom, Iaș i, 1997, p.128-143.
8. Sîrbu, M., Negură, I., Reprezentarea socială a muncii la învățătorii din școlile de stat și private, în: *Revista de Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială*, 2006, nr. 2 (3), p. 48-50.
9. Stewart, I., La représentation sociale de la profession d'infirmiere(iere): effets de contexte lies a un changement de genre. *Psychologie et societe*, 7, Presses Universitaires de Bourgogne, Bourgogne 2001, p.180-200.